

УДК 349.2

<https://doi.org/10.34142/23121661.2023.38.19>orcid.org/0000-0002-7708-1625

© Гомон О.В., 2023

О.В. Гомон

**ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ**

O. Homon

**INSTITUTIONAL FORMATION
OF SOCIAL DIALOGUE IN UKRAINE**

Анотація. Метою статті є дослідження та визначення основних етапів інституційного становлення соціального діалогу в Україні. Автор відзначає, що євроінтеграційні орієнтири сформували нові виклики щодо реформ у сфері трудового права й соціального захисту, які раніше запроваджено не було. При цьому, оскільки зберігається потенціал соціального напруження, інтенсифікація впровадження соціального діалогу є вкрай важливим процесом. Наголошується на вагомості соціального діалогу в період воєнного стану, оскільки соціальний діалог залишається важливим чинником в ухваленні рішень та інструментом ефективної відбудови та економічного розвитку в післявоєнний період. Резюмуємо, що результати аналізу впровадження соціального діалогу в Україні, виклики воєнного часу та зміна соціального ландшафту в Україні обумовлюють необхідність подальшого дослідження та наукового пошуку з метою модернізації, удосконалення соціального діалогу, визначення новітніх форматів соціального діалогу. Адже модернізація та удосконалення соціального діалогу в Україні є підґрунтям соціально-економічного розвитку українського суспільства, досягнення цілей сталого розвитку держави та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальний діалог, інституційне становлення, соціально-трудова відносина, модернізація соціального діалогу.

Abstract. The conclusion of the Association Agreement became a decisive step on the way to realizing the possibility of Ukraine's accession to the European Union. However, such a path becomes possible only under the conditions of carrying out reforms, overcoming corruption, adapting to European standards, etc. European integration guidelines have created new challenges regarding reforms in the field of labor law and social protection, which were not introduced before. At the same time, since the potential for social tension remains, the intensification of the implementation of social dialogue is an extremely important process. The purpose of the article is to research and determine the main stages of the institutional formation of social dialogue in Ukraine. The author notes that European integration guidelines have created new challenges for reforms in the field of labor law and social protection, which were not introduced before. At the same time, since the potential for social tension remains, the intensification of the implementation of social dialogue is an extremely important process. The importance of social dialogue in the

period of martial law is emphasized, since social dialogue remains an important factor in decision-making and a tool for effective reconstruction and economic development in the post-war period. It is concluded that the results of the analysis of the implementation of social dialogue in Ukraine, the challenges of wartime and the change of the social landscape in Ukraine determine the need for further research and scientific research in order to modernize, improve social dialogue, and determine the newest formats of social dialogue. After all, the modernization and improvement of social dialogue in Ukraine is the basis of the socio-economic development of Ukrainian society, the achievement of the goals of sustainable development of the state and post-war recovery.

Key words: social partnership, social dialogue, institutional formation, social and labor relations, modernization of social dialogue.

Постановка проблеми. «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони визначає якісно новий формат відносин з ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» та є стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні» [1]. Укладання Угоди стало визначальним кроком на шляху до реалізації можливості вступу України до Європейського Союзу. Проте такий шлях «пролягає для України через процес європейської інтеграції – внутрішні реформи, викорінення корупції, адаптацію європейських стандартів, економічну інтеграцію та політичну асоціацію з ЄС» [2].

Євроінтеграційні орієнтири сформували нові виклики щодо реформ у сфері трудового права й соціального захисту, які раніше запроваджено не було. При цьому, оскільки зберігається потенціал соціального напруження, інтенсифікація впровадження соціального діалогу є вкрай важливим процесом.

Аналіз останніх досліджень. До початку повномасштабного вторгнення в Україну питання правового регулювання соціального діалогу розглядалися в працях таких вчених, як: Т. Г. Головань [3], М. О. Міщук [4], О. А. Трюхан [5], М. В. Сорочишин [6], Г. І. Чанишевої [7], та ін. Сьогодні вагомість соціального діалогу значно збільшується, адже в «період воєнного стану соціальний діалог залишається важливим чинником в прийнятті рішень» [8, с. 97] та інструментом ефективної відбудови та економічного розвитку в післявоєнний період. За цей час значно змінились підходи до формування концепції соціального діалогу, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень у зазначеній сфері. При цьому вкрай важливим є дослідження інституційного становлення соціального діалогу в Україні та досвід європейських країн.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та визначення основних етапів інституційного становлення соціального діалогу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для української держави, для якої демократичні цінності є базисом, доволі актуальним стало формування ефективної

системи соціального партнерства. Активне впровадження базових ідей соціального партнерства розпочалось в Україні відразу після проголошення її незалежності. Система соціального партнерства базувалась на вирішенні соціально-економічних проблем регулювання трудових відносин шляхом спільних переговорів між найманими працівниками і роботодавцями, за участю чи посередництвом держави.

Важливою подією стало утворення Указом Президента України «Про Національну раду соціального партнерства» від 08 лютого 1993 року №34/93 постійно-діючого консультативно-дорадчого органу при Президентові України – Національної ради соціального партнерства з метою узгодженого розв’язання питань, що виникають у соціально-трудої сфері, у відносинах Уряду України, підприємців і професійних спілок [9].

Правовий статус Національної ради соціального партнерства визначений Указом Президента України від 27 квітня 1993 року №151/93, було затверджено «Положення про Національну раду соціального партнерства» [10]. До основних завдань Національної ради соціального партнерства було віднесено: узгодження шляхом тристоронніх консультацій позицій Сторін у соціально-трудої сфері з метою забезпечення поєднання інтересів держави, власників та працівників підприємств, установ і організацій, а також пошук компромісів між соціальними партнерами для запобігання конфліктам; участь у підготовці висновків щодо проєктів законів, інших актів законодавства в галузі соціально-трудої відносин та пропозицій із питань удосконалення трудового законодавства з урахуванням норм міжнародного права; вироблення пропозицій щодо Генеральної угоди та галузевих тарифних угод, організація і проведення консультацій при їхньому укладенні; аналіз виконання Генеральної угоди, розробка відповідних рекомендацій щодо усунення розбіжностей між Сторонами, що виникають із питань її виконання, у разі їхнього звернення до Національної ради; узгодження позицій Сторін щодо ратифікації й денонсації конвенцій Міжнародної організації праці (МОП); повідомлення громадськості через засоби масової інформації про результати домовленостей Сторін у соціально-трудої сфері.

На підставі аналізу зазначених завдань можна дійти висновку про те, що в Україні була започаткована процедура узгодження соціально-економічних інтересів працівників, роботодавців та держави.

Створення Національної ради соціального партнерства відбувалося в складний трансформаційний період, що вплинуло на її діяльність. «Проте незаперечним є той факт, що вона започаткувала в країні цивілізований шлях узгодження соціально-економічних інтересів роботодавців, найманих працівників та держави, а також відігравала важливу роль у реформуванні соціально-трудої відносин» [11, с. 50].

Подальшим кроком на шляху удосконалення врегулювання процесу вирішення колективних трудових спорів стало створення постійно діючого державного органу – Національної служби посередництва та примирення, відповідно до Указу Президента від 17 листопада 1998 року №1258/98 «Про утворення Національної служби посередництва і примирення» [12].

Основними завданнями Національної служби посередництва і примирення, відповідно до законодавства, є сприяння взаємодії сторін соціально-трудових відносин у процесі врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів), що виникли між ними; прогнозування виникнення колективних трудових спорів (конфліктів) та сприяння своєчасному їх вирішенню; здійснення посередництва і примирення під час вирішення колективних трудових спорів (конфліктів); забезпечення здійснення соціального діалогу, вироблення узгоджених пропозицій щодо розвитку соціально-економічних та трудових відносин в Україні; здійснення заходів із запобігання виникнення колективних трудових спорів (конфліктів); підвищення рівня правової культури учасників соціально-трудових відносин. Однак цей орган не завжди досить ефективно виконував свої функції, у результаті чого Указом Президента України від 29 грудня 2005 року №1871/2005 «Про розвиток соціального діалогу в Україні» було створено Національну тристоронню соціально-економічну раду як консультативно-дорадчий орган при Президентові України, який утворюється з представників Кабінету Міністрів України, всеукраїнських професійних спілок та їх об'єднань, усеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, що є суб'єктами Генеральної угоди.

Безумовно, соціальне партнерство в Україні мало позитивні риси, проте, як показала практика, мало здебільшого декларативний характер. Соціальне партнерство в Україні не досягало означеної мети. Настав час «усвідомлення тактики соціального діалогу як головного засобу формування цивілізованих соціально-трудових відносин» [11, с. 52].

Трансформаційні процеси, які відбувались у державі, зорієнтованість на європейський простір, активне реформування створили базу для формування ідеї соціального діалогу. Крім того аналіз результатів Національної служби посередництва і примирення показав, що в соціально-трудових відносинах залишаються елементи стихійності і страйковості.

Визначною подією в контексті впровадження соціального діалогу в Україні стало прийняття Закону України від 23 грудня 2010 року №2862-IV «Про соціальний діалог в Україні» [13]. І, як наслідок, Указом Президента України від 02 квітня 2011 року №347/2011 «Про Національну тристоронню соціально-економічну раду» було створено черговий постійно діючий орган – Національну тристоронню соціально-економічну раду [14]. Саме з цього часу Україна обрала та закріпила на законодавчому рівні нову, адаптовану до

національного контексту модель регулювання колективних трудових відносин – соціальний діалог. Соціальний діалог став вагомим інструментом управління ринком праці, метою якого стало визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

Проте прийняття Закону України «Про соціальний діалог в Україні» не виправдало очікувань. Законодавче врегулювання соціального діалогу виявилось формальним, що призвело до неоднозначного правозастосування. «Учені й практики зосереджують увагу на якості та обґрунтованості тримання норм цього Закону, адже він потребує суттєвого доопрацювання. Насамперед необхідне чітке визначення понятійного апарату, що застосовується законодавцем. Крім того, потребує перегляду зміст статті, якою закріплений перелік принципів соціального діалогу. Тільки за умови чіткого нормативно-правового регулювання соціального діалогу в Україні він стане дієвим інструментом розвитку соціально-трудова відносин, допоможе запобігати появі та ефективно вирішувати вже наявні проблеми в сфері праці» [14, с. 15].

Крім того, сьогодні з'являються нові форми соціальної взаємодії, до яких відносять публічно-правову партнерську діяльність, корпоративну соціальну відповідальність. У зв'язку з цим, беззаперечно, сфера соціального діалогу потребує подальшого дослідження, розробки нових концептуальних підходів, прогнозування впливу різних чинників на його ефективність.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Упровадження ефективної системи соціального діалогу в Україні є одним з найактуальніших питань у контексті європейської інтеграції. Адже саме соціальний діалог посідає центральне місце в удосконаленні європейського врядування.

Соціальний діалог спрямований на забезпечення свободи асоціації, визнання прав, підтримку соціальної справедливості. Без ефективної системи соціального діалогу неможливим стає підтримання демократії. Усвідомити значення та вагомість соціального діалогу можливо лише за умови належного дослідження історичних, політичних міжнародних та національних передумов його виникнення, чинників, що впливали на його становлення.

Результати аналізу впровадження соціального діалогу в Україні, виклики воєнного часу та зміна соціального ландшафту обумовлюють необхідність подальшого дослідження та наукового пошуку з метою модернізації, удосконалення соціального діалогу, визначення новітніх форматів соціального діало-

гу. Адже модернізація та удосконалення соціального діалогу в Україні є підґрунтям соціально-економічного розвитку українського суспільства, досягнення цілей сталого розвитку держави та післявоєнного відновлення.

Література

1. М. Кузьо, Р. Хорольський, Д. Черніков Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1.pdf>;
2. Чому євроінтеграція важлива для України? – думка експертів. URL: <https://eu-ua-csp.org.ua/news/170-why-EI-important/>.
3. Головань Т.Г. Концептуальні засади соціального діалогу в Україні. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ac34ad4-cfb3-4d97-991f-c2853bf34fa9/content>.
4. Міщук М.О. Проблеми правового регулювання соціального партнерства у трудовому праві України: дис. ... д-ра юрид. наук 12.00.05 / Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 428 с.
5. Трюхан О.А. Організаційно-правові форми соціального діалогу у сфері праці: дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2006. 200 с.
6. Сорочишин М.В. Правові аспекти соціального діалогу у сфері праці: монографія. Одеса: Юридична література, 2014. 208 с.
7. Чанишева Г.І. Соціальний діалог у сфері праці як один з основних принципів трудового права: Часопис цивілістики. 2017. Вип. 27. С. 162–166.
8. Головань Т.Г. Питання забезпечення гендерної рівності через соціальний діалог. Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах Євроінтеграції: збірник матеріалів інформаційно-просвітницького форуму. м. Кропивницький, 17 березня 2023 р. Кропивницький: ДонДУВС, 2023. 362с.
9. Про Національну раду соціального партнерства. Указ Президента України від 08.02.1993р. №34/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/93#Text>.
10. Про затвердження Положення про Національну раду соціального партнерства Указ Президента України від 27.04.1993 р. №151/93 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/151/93#Text>.
11. Громадська Н.А. Історичні аспекти становлення соціального діалогу. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/337/3.pdf>.
12. Про утворення Національної служби посередництва і примирення. Указ Президента від 17.11.1998 р. №1258/98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1258/98#Text>.
13. Про соціальний діалог в Україні. Закон України від 23.12.2010р. №2862-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>.
14. Про Національну тристоронню соціально-економічну раду. Указ Президента України від 02.04.2011р. №347/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2011#Text>.
15. Головань Т.Г. Генеза соціального діалогу. URL: <file:///C:/Users/The%20Sun/Downloads/3750-7588-1-SM.pdf>.